

NEDERLANDS ALS VREEMDE VOERTAAL IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS TE DORDRECHT (INTERNATIONALE SCHAKELKLAS):

Laat ze nooit voor hond spelen!

V.O.

Voorgeschiedenis

In augustus 1972 werd ik (samen met een andere mevrouw) voor halve dagen aangesteld om op verschillende lagere scholen extra Nederlandse les aan buitenlandse leerlingen te geven. We kregen het boekje *Nou jij!* in handen gedrukt en konden aan de slag, nadat we beloofd hadden om bij het dramatiseren van de *Nou-jij*-lessen nooit en te nimmer een kind voor hond te laten spelen. Ook moesten we bij het beurten geven 'Nou jij ...' zeggen in plaats van de naam van het kind te noemen. Op de vraag wat voor materiaal we eventueel konden gebruiken als *Nou jij!* (toen bestond nog alleen het eerste deeltje zonder verwerkingslessen) niet geschikt was voor bepaalde leerlingen kregen we als antwoord dat het gebruikt kon en moest worden bij *elke* buitenlandse leerling. Hieruit bestond onze begeleiding het eerste jaar.

Het tweede jaar kwam de begeleiding gelukkig in andere handen terecht en is er gelijk begonnen met het instellen van wekelijkse werkbesprekingen, waarin met behulp van hospitanten lesmateriaal ontwikkeld werd (zoals werkboekjes bij *Nou jij!*, kwartetten, lotto's en stencils met oefeningen voor specifieke taalmoeilijkheden).

Intussen is het aantal mensen dat bij deze zogenaamde 'Vliegende Brigade' werkt, uitgebreid tot 18 mensen in Dordrecht zelf en 6 in de regio. Terwijl het werken met de buitenlandse leerlin-

gen op de lagere scholen steeds soepeler ging lopen, stapelden de moeilijkheden in het voortgezet onderwijs zich op.

Leerlingen van 12 jaar en ouder, die weinig of geen Nederlands spraken, konden door deze handicap niet de school bezoeken, die ze in eigen land hadden kunnen volgen. Deze leerlingen werden van lieverlee afgeschoven naar het IBO (Individueel BeroepsOnderwijs). Daar werd nog enige tijd iemand van de 'Vliegende Brigade' ingezet, maar de problemen waren te groot.

In 1975 werd in een vergadering van onder andere schoolleiders, vertegenwoordigers van de Gemeente en de Stichting Hulp Buitenlandse Werknemers besloten om een *Internationale Schakelklas* op te zetten. Deze zou verbonden worden aan de Algemene Beroepsschool Dordrecht, maar in een apart gebouw komen.

Het vak Nederlands in de schakelklas

Ik stapte van de 'Vliegende Brigade' over naar de ISK en kwam daar weer voor precies dezelfde problemen te staan als drie jaar geleden: onvoldoende begeleiding en onvoldoende lesmateriaal. *Nou jij!* bleek al gauw te kinderachtig voor de ISK-leerlingen. Verder was er geen materiaal dat speciaal voor buitenlandse leerlingen gemaakt was.

Taalmethodes voor Nederlandse leerlingen waren om verschillende redenen niet geschikt. Als je

boeken koos die qua interesse bruikbaar waren voor onze leerlingen, waren ze onbruikbaar door het moeilijke taalgebruik. Nam je boeken waarvan de taal te begrijpen was, dan waren ze weer veel te kinderachtig. Bovendien is het vak Nederlands voor een Nederlands kind natuurlijk heel wat anders dan voor een buitenlands kind. Ik vind trouwens zelf, dat het leren van de gewone Nederlandse omgangstaal voorop staat en dat pas daarna de schoolboekentaal komt. Vaak zie je dat een leerling de moeilijkste woorden feilloos weet te schrijven, maar geen zin over de lippen krijgt.

Hoewel de Teleac-cursus 'Nederlands voor buitenlandse werknemers' voor volwassenen bedoeld was, besloten we toch deze met onze leerlingen te gaan proberen. Van de gemeente kregen we een videorecorder, zodat ik de lessen op elk gewenst tijdstip kon geven. Samen met de coördinatrice van de 'Vliegende Brigade' maakten we er verwerkingslessen bij.

De cursus bestaat uit hoofdlessen en oefeningen met grammaticale structuren, in de vorm van dialogen. Het thema van de hoofdlessen is: Een buitenlandse werknemer wegwijzen maken in Nederland. De inhoud van deze lessen spreekt de leerlingen erg aan. Met de leerlingen wordt de les in zijn geheel op de tv bekeken. De hoofdpersoon is een buitenlander, die net zoveel moeite heeft met de Nederlandse taal als zij en met wie ze zich kunnen identificeren. Vooral de scènes waarin de buitenlander er niet uitkomt, vinden ze prachtig, omdat hun Nederlands soms net iets beter is en zij de clou wel begrijpen. Jammer is dat er onnodig veel moeilijke woorden worden aangeboden, zoals 'vorkheftruckchauffeur'. Ook is de tekst af en toe slecht verstaanbaar.

Na het kijken wordt de inhoud van de tv-les besproken en de moeilijke woorden op het bord behandeld. Hierna wordt de les opnieuw bekeken en zet ik het beeld af en toe stil om de leerlingen de gelegenheid te geven dingen te vragen en te vertellen. Sommige scènes lokken veel reacties uit. Kort geleden nog, na het tonen van de les over een toerist in Amsterdam, hadden de leerlingen hele verhalen over ervaringen met toeristen die destijds hun dorp in Turkije bezochten en foto's wilden maken van jongetjes op ezels, die niet stil bleven staan.

De schriftelijke verwerking houdt in een invulles of het beantwoorden van vragen. Dit alles neemt zo ongeveer twee lessen in beslag.

Gedurende de volgende lessen ga ik in op de grammaticale moeilijkheden. Deze worden in de vorm van een dialoogje op de tv aangeboden, dan verdeel ik de leerlingen in groepjes en laat ze de rollen instuderen. Elke groep dramatiseert daarna het stukje en ik neem het op de bandrecorder op. Als iedereen geweest is, draaien we de band af en gezamenlijk worden de fouten verbeterd. Tot slot maken ze de invulles, waarin de grammaticale moeilijkheden nog eens aan de orde komen. Het voordeel van de cursus is dat de grammatica meestal duidelijk behandeld wordt en de oefeningen geschikt zijn om te dramatiseren in de klas. Een nadeel is dat in het leerlingen-boek de vele zinnen tussen haakjes verwarring scheppen in de teksten. Ook is de cursus te moeilijk voor leerlingen die nog maar pas in Nederland zijn.

In augustus 1976 (intussen was de ene startgroep uitgegroeid tot drie groepen), zijn we gebruik gaan maken van de experimentele leergang *Nederlands als vreemde taal voor buitenlandse tieners*. Deze leergang is een project van het Openbaar Lichaam Rijnmond. Projectleidster is Henny van Egmond. Bij dit project is uitgegaan van het totaal nog niet aanspreekbaar zijn van de buitenlandse leerling, dus je kunt er gelijk met nieuwe leerlingen mee beginnen.

De leergang biedt veel mogelijkheden om de leerlingen spontaan te laten reageren en mondeling bezig te zijn, doordat in de leeslesjes op verschillende onderwerpen wordt ingegaan, die de leerlingen zelf dagelijks meemaken, zoals:

op school
in de klas
bij de tandarts
de zwembad, enz.

Elke les bestaat uit een A-, B-, en C-les. In de A- en B-les worden grammaticale problemen stapsgewijs behandeld en aan het eind van iedere les wordt de aangeboden stof getoetst.

De C-les is de herhalingsles. Elke C-les begint met een dialoog, waarin de pas aangeleerde begrippen verwerkt zijn. De grammaticale structuren uit de A- en B-les worden herhaald in de vorm van structuuroefeningen, die op de band staan ingesproken. De band geeft een zin of vraag, de leerlingen antwoorden, horen het goede antwoord op de band en herhalen dit nog een keer.

Jammer genoeg beschikken we niet over een talenpracticum, zodat we ons behelpen met losse koptelefoons en een verdeelkastje. Ook de dialo-

gen staan op de band, waardoor de leerling onder meer getraind wordt in het leren verstaan van verschillende Nederlandse stemmen.

Een groep leerlingen die nog maar pas in Nederland is, laat ik deze dialogen letterlijk naspelen. De volgende stap is, om ze in kleine groepjes zelf een dialoog te laten schrijven (passend bij het onderwerp dat in de leergang is behandeld) en daarna te spelen. Helaas is mijn ervaring, dat de leerlingen zich krampachtig vasthouden aan de geschreven tekst. Als een medespeler even iets zegt (wat ook best past binnen de dialoog) raken ze gelijk de kluts kwijt en kunnen niet verder voordat de verwachte zin uitgesproken is.

Ik ben nu aan het proberen de leerlingen wat natuurlijker te laten dramatiseren, door de tekst niet meer met het papier in de hand te laten oefenen. De leerlingen krijgen de tijd om rollen te verdelen, over de inhoud te praten en het eventueel eerst even samen te spelen. Soms laat ik ze gelijk zonder overleg, een situatie spelen. Vooral de laatste werkvorm verloopt uiterst moeizaam, maar ik wil hiermee doorgaan, omdat ze in contacten buiten de school ook gelijk in het Nederlands moeten kunnen reageren.

Bij deze werkvormen verspreid ik wel zoveel mogelijk de nationaliteiten om ook bij het overleg Nederlands de voertaal te laten zijn. Sommige leerlingen vinden dat niet altijd even leuk, omdat ze dan niet zelf kunnen kiezen met wie ze gaan spelen. Als de leerlingen eenmaal gewend zijn aan het dramatiseren, neem ik elk gesprek op met de cassette recorder. Als alle groepjes geweest zijn, wordt elk stukje eerst helemaal afgedraaid en dan nog een keer met stopzetten van de band. De leerlingen moeten dan proberen zelf de fouten te ontdekken en te verbeteren.

Naast de beschreven cursussen besteden we ook elke week tijd aan *taalspelletjes*. Spelletjes die we doen zijn: pim-pam-pet, kwartetten, memory, lotto, winkelspel, letterspel met dobbelstenen en raadspelletjes. Een vereiste hierbij is dat je in kleine groepjes kunt werken. Vooral in de spelvorm gaan de leerlingen spontaan Nederlands praten. De leerlingen zijn het er trouwens mee eens, dat er tijdens het spel alleen Nederlands gesproken wordt. Ze verdenken elkaar al gauw van voorzeggende en gaan helemaal akkoord met de beetje gemene, maar wel effectieve regel: één niet-Nederlands woord houdt in: kaartje terug of punt er af.

Tijdens de lesuren, waarin dialogen plus raadspelletjes plaatsvinden, kunnen leerlingen intensief mondeling bezig zijn. Niet bij alle lessen Nederlands is dit mogelijk. Als je 15 minuten of langer mondeling bezig bent, merk je dat leerlingen onderhand wel eens willen gaan schrijven. Ik probeer dat na een tijdje weer te doorbreken door niet te lange opdrachten tegelijk te geven. Als je echter na één dag uit gaat rekenen hoeveel tijd elke leerling aan het woord is geweest, schrik je ervan hoe weinig dat maar is ...

Nieuwe leerlingen

Het is elke keer weer moeilijk om een leerling die tijdens het schooljaar binnenkomt goed op te vangen. Het staat vast dat hij (tenminste de eerste tijd) een apart programma zal moeten draaien, maar toch wil je hem niet helemaal afzonderen van het klasgebeuren. Als de overige leerlingen met schriftelijk werk bezig zijn, is het niet zo'n probleem. Een gedeelte van die tijd kan ik me helemaal met de nieuwe leerling bezighouden. Tegen de tijd dat andere leerlingen weer aandacht vragen, is hij aan de schriftelijke opdracht toe. Bij het verwerken daarvan wil iemand uit zijn groep wel even helpen. Als ik met de andere leerlingen mondeling bezig ben, laat ik hem in die tijd met de *language-master* werken.

We hebben geprobeerd hiervoor een speciaal beginprogrammaatje te maken. Eerst worden korte zinnestels met bijbehorende plaatjes of tekeningetjes aangeboden, bijvoorbeeld:

de man zit

het meisje loopt, enz.

Daarna worden de zinnestels uitgebreid, bijvoorbeeld:

de man zit op de stoel

het meisje loopt naast de fiets, enz.

De kaarten worden op voorzetel gesorteerd omdat vooral Turkse leerlingen daar de meeste moeilijkheden mee hebben. Het is ook noodzakelijk dat het plaatje of tekeningetje geen overbodige details laat zien, maar zo eenvoudig mogelijk aangeeft wat aangeleerd moet worden.

Werkwijze: de leerling kijkt naar de plaatjes, luistert naar de ingesproken teksten en spreekt deze in. Hij kan zelf controleren of het goed is, door zijn eigen ingesproken tekst te vergelijken met de tekst die door de leerkracht is ingesproken. Bovendien heb je als leerkracht ook de mogelijkheid om achteraf te horen wat de leerling gedaan heeft

en waar de moeilijkheden zitten.

Hierna is het mogelijk de leerlingen de zinnen op te laten schrijven. Leerlingen die erg veel moeilijkheden hebben met het schrijven, gebruiken hiervoor uitgeknipte woordjes (voor elke zin een andere kleur), waarna ze de zinnen leggen. Ze luisteren nog even op de language-master of de zin goed is en schrijven hem dan op.

Als er méér dan één nieuwe leerling bijkomt, wordt het werken met de language-master moeilijker. Een groepje van drie of vier leerlingen alleen bij de language-master doet van alles behalve het serieus luisteren naar en inspreken van de goede zinnen. Ik laat ze er dan nu maar beurtelings mee werken. Dat betekent dat ik de anderen in de klas houd en ander werk moet geven. Gelukkig hebben we dit jaar verschillende uren per week, waarin een groep opgesplitst kan worden, zodat één leerkracht intensief met zo'n klein groepje bezig kan zijn.

Groepssamenstelling

De groepen worden ingedeeld naar aanspreekbaarheid. Dit jaar hebben we drie groepen. Groep A bestaat uit minst aanspreekbaren, groep B is de middengroep en groep C bestaat uit de meest aanspreekbaren. In de loop van het jaar vinden in beide richtingen verschuivingen plaats. Elke groep bestaat uit hoogstens 16 leerlingen en bevat verschillende nationaliteiten. Helaas hebben we dit jaar maar 8 meisjes, een klein percentage van wat eigenlijk zou moeten komen. Gezien het grote aantal oudere nog leerplichtige meisjes wat thuis gehouden wordt.

Er zitten bij ons op school momenteel:

Turkse, Marokkaanse, Chinese, Chileense, Indonesische, Surinaamse en Spaanse leerlingen.

Ik probeer in één groep zo veel mogelijk spreiding aan te brengen, hoewel dat moeilijk is door de Turkse meerderheid.

Elk nieuw schooljaar is het weer moeilijk om de leerlingen gelijk in de goede groep te plaatsen. Leerlingen die regelrecht uit hun eigen land komen, worden gelijk in groep A geplaatst. Sommigen gaan na een paar maanden al door naar groep B, als blijkt dat ze zich de taal veel sneller eigen maken dan de overige leerlingen. De leerlingen die van de lagere school komen, worden doorgeproken met de 'Vliegende Brigade'.

Alle leerlingen die wat langer in Nederland zijn, krijgen de taaltoets, samengesteld door A. Kloos-

terman. Daarna worden ze in de A-, B- of C-groep geplaatst.

Motivatie van de leerlingen

Vooral het eerste jaar had ik veel leerlingen die niet tot het tonen van enige belangstelling te krijgen waren. Dat waren hoofdzakelijk jongens die tot hun vijftiende of zestiende jaar op de lagere school waren blijven hangen (sommigen zaten zelfs nog in de derde of vierde klas). Ze zagen de noodzaak om Nederlands te leren helemaal niet in: ze gingen toch terug naar hun eigen land. Hiernaast zal mijn eigen onervarenheid in het geven van onderwijs aan een internationale schakelklas ook wel vaak geleid hebben tot een verkeerde aanpak van deze leerlingen. Wat ook de oorzaken geweest zijn, we hebben in elk geval beter gemotiveerde leerlingen. Misschien praten de ouders ook wat minder over terugkeren en houden ze hun kinderen voor dat hun toekomst wel eens in Nederland kan liggen, maar dit is maar gissen.

Contact leerkracht-leerling

Het contact tussen leerkracht en leerling zie ik als geen enkel probleem wanneer de leerling aardig aanspreekbaar is. De meeste zijn wel te vinden voor een gezellig praatje en laten ook geen kans voorbij gaan om bij onderwerpen die zich daarvoor lenen, te vertellen hoe dat in hun land wel gaat. Leerlingen van een andere nationaliteit reageren daar weer op en zo wordt er ongewogen toch belangstelling voor elkaars culturen gekweekt.

Moeilijker is het om een contact op gang te brengen met de niet aanspreekbaren. De lessen zelf, waarbij van alles getoond kan worden, zijn dan nog niet eens het grootste probleem, maar het mislukken van gewone dagelijkse gesprekjes over bijvoorbeeld een gympak dat kwijt is, of een leerling die in het ziekenhuis ligt, is voor zowel leerkracht als leerling *vreselijk frustrerend*.

Dit kun je ook niet vergelijken met een Nederlandse leerling die bijvoorbeeld op een Engelse les geen woord kan uitbrengen. Die zal dat ook niet leuk vinden, maar een uur later kan hij tenminste al zijn gedachten weer vlot kwijt (desnoods bij dezelfde leraar). Voor een buitenlandse leerling die Nederlands leert, is dit heel wat anders. Hij leert geen taal, omdat hij die misschien later nog eens kan gebruiken in zijn werk of studie, maar

het is een bittere noodzaak omdat hij elk moment van de dag gedwongen wordt om die vreemde taal zelf te gebruiken en te begrijpen. Wanneer de leerlingen na een paar maanden al wat meer gaan begrijpen en zichzelf ook verstaanbaar kunnen maken, ontstaat er een veel meer ontspannen sfeer. Als de leerlingen dan bijvoorbeeld na gymnastiek met hele verhalen over doelpunten en vals spelen aankomen, zal ik ze eerder stimuleren en soms zelfs provoceren om nog meer te vertellen, dan ze vlug af te kappen vanwege de geplande les.

Contact leerkracht-ouders

Het contact met de ouders verloopt via huisbezoeken en ouderavonden. Als er bijzondere problemen zijn nemen we bij een bezoek de buitenlandse leerkracht mee als tolk, maar bij een vrijblijvend bezoekje is dit niet altijd een voordeel. Met een handen- en voetenspel heb je vaak een beter contact dan met 'vertalers' erbij. Het wordt na enige tijd toch vaak een gesprek tussen landgenoten, waarbij jij gemakkelijk gemist kunt worden.

De contacten op een ouderavond zijn ook maar beperkt. Over het algemeen komt maar een klein percentage naar de school toe. De opkomst is wel wat groter als er een schoolkeuze voor het volgend jaar gemaakt moet worden. We hebben al geprobeerd de ouderavonden wat aantrekkelijker te maken door bijvoorbeeld video-opnames van hun kinderen te tonen, maar we blijven met een lage opkomst zitten.

Contact anderstalige leerlingen en Nederlands-talige leerlingen

De afgelopen jaren hebben we praktisch niets ondernomen om onze leerlingen in contact te laten komen met Nederlandse leerlingen. Het enige contact dat werd gelegd, was in de introductieweek voor de brugklassen van de Algemene Beroepsschool, waar de ISK ook aan meedeeld (spel en sport) en in de afsluitingsweek voor de zomervakantie. Van echte samenwerking tussen Nederlandse en buitenlandse leerlingen kon je daarbij nauwelijks spreken.

We gaan nu proberen of dit in lesverband beter wil lukken. Aan dit experiment doet een brugklas van de Algemene Beroepsschool mee en één groep van de schakelklas. Om het onszelf voor de

eerste keer niet al te moeilijk te maken, nemen we hiervoor de best aanspreekbare groep. Als doel hebben gesteld: meer kennis en waardering krijgen voor elkaars culturen.

We hebben nog maar één werkbespreking gehad, maar onze voorlopige plannen zijn:

In de eigen klas wordt een film over het andere land (de andere landen) gedraaid. Mensen van het scholierencentrum in Dordrecht, die ook meewerken aan dit experiment, proberen hiervoor geschikte films te pakken te krijgen.

Als op die manier de belangstelling gewekt is (dat hopen we tenminste) laten we de leerlingen opschrijven wat ze allemaal zouden willen weten over de andere culturen. We leggen de vragen van de Nederlandse leerlingen naast die van onze leerlingen en proberen daaruit verschillende thema's samen te stellen. Dan worden de groepen gesplitst.

We krijgen een halve brugklas en een halve schakelklas gaat naar de Beroepsschool. Er worden groepjes gemaakt van twee Nederlandse en twee buitenlandse leerlingen en elk groepje gaat één thema uitwerken.

We moeten wel een vorm uitdenken, die alleen resultaten kan opleveren als er samengewerkt wordt. De uiteindelijke verwerking komt dan op een muurkrant, zodat de groepen kennis kunnen nemen van elkaars werkstukken.

We willen een week lang elke dag 2 à 3 lesuren hieraan werken en de week afsluiten met een gezellige 'internationale ochtend'. Hierover hebben we niet meer dan vage gedachten.

Doorstroming naar het voortgezet onderwijs

Aan het eind van het schooljaar kom je voor de moeilijkheid te staan waar iedereen in augustus heen zal gaan. Je kunt meestal alleen uitgaan van de ervaringen die je dat ene (soms twee) jaar met de leerlingen hebt opgedaan, want van vorderingen in eigen land kom je praktisch niets te weten. Van leerlingen die in Nederland op de lagere school gezeten hebben, kun je wel wat meer gegevens krijgen.

Verder weet je alleen de vorderingen bij het aanleren van het Nederlands, rekenen en eigen taal en cultuur, de motivatie en (niet altijd) de wens van de leerling en/of vader. Omdat er van onze Schakelklas nog maar twee lichten doorgestroomd zijn, kunnen we van de uiteindelijke resultaten van buitenlandse leerlingen in het voort-

gezet onderwijs nog weinig zeggen. Wel heeft in de loop der tijd een aantal leerlingen het voortgezet onderwijs verlaten om te gaan werken. Meestal kom je niet te weten of

a de leerling de school niet aankan

b hij echt liever wil gaan werken

c dat vader zijn zoon liever aan het werk ziet.

We kunnen het al of niet functioneren van een buitenlandse leerling in het voortgezet onderwijs sinds augustus 1977 wel goed blijven volgen, doordat een leerkracht van de Schakelklas de nazorg op alle voortgezet-onderwijsscholen in Dordrecht doet.

Begeleiding

Natuurlijk is er behoefte aan begeleiding voor leerkrachten werkzaam bij ISK's in dit werk. Een goede aanzet hiervoor is de landelijke docentendag, waarvan er nu drie geweest zijn. Elke keer

verzorgt een andere schakelklas deze dag. Jammer genoeg is het organisatorisch meestal niet mogelijk om meer dan twee docenten per school uit te nodigen. Op zo'n dag worden lessen bijgewoond, discussies gehouden en ervaringen uitgewisseld.

Verdere informatie komt van het blad *Gastonderwijs*. In het begin stonden er alleen verhalen in over scholen waar alles even goed scheen te gaan. Maar het afgelopen jaar stond er heel wat zinvolle informatie in. Helaas gaat deze belangrijke informatiebron verdwijnen door het besluit van minister Pais om het blad op te heffen.

Het zou fijn zijn als er een speciale ISK-cursus op touw gezet kon worden, waarbij de docenten allerlei ervaringen kunnen uitwisselen en adviezen kunnen geven en krijgen over alles waar je als ISK-leerkracht mee te maken krijgt. En dat is erg veel!